

Ніна Федорівна Федорова,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу
моніторингу обдарованості дітей та молоді
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.015.31

ПРО ПЕДАГОГІЧНУ ЕКСПЕРТИЗУ

В статті автор звертає увагу читачів на форми визначення якості навчально-виховного процесу середньої освіти. Однією з таких форм є педагогічна експертиза, за допомогою якої можна визначити якість діяльності навчально-виховного процесу навчального закладу, окремих його структур, зокрема і професіоналізм вчителя, як основного учасника навчання і виховання підліткового покоління. Описано історію появи проведення експертизи в педагогіці, її особливості, критерії, показники.

Ключевые слова: навчально-виховний процес, експертиза, професіоналізм вчителя, результативність.

In this article the author focuses readers' attention on the forms which define the quality of the educational process in secondary education. As one of such forms she describes the pedagogical expert review applying which it is possible to define the quality both of educational institution activity in educational process and of its departments' activity including the proficiency of teacher, as a main participant in teaching and educating next generation. The author describes the history which explains the occurrence of expert review in pedagogy, and its peculiarities, criteria, indicators.

Key words: educational process, expert review, proficiency of teacher, performance.

На сучасному етапі розвитку України важливу роль відіграє освіта. Таким чином, зростає відповідальність педагогічної спільноти, зокрема у сфері середньої освіти, за розвиток, навчання і виховання її майбутнього – підліткового покоління. Тому значущості набуває вплив вчителя на становлення системи освіти.

На сьогодні суспільство висуває до ланки середньої освіти вимоги щодо більш якісного навчання, виховання і розвитку підліткового покоління, озброюючи його сучасними знаннями за допомогою використання інформаційних технологій, досконалим володінням мовами народів світу з метою конкурентоспроможності у майбутній професійній діяльності. Головною фігурою постає вчитель, його компетентності, професіоналізм, відданість, добросовісність, порядність, любов до обраної професії тощо, а головним важелем у професійній діяльності вчителя – *результативність* або *кінцевий результат*.

Відсутність критеріїв оцінювання кінцевого результату педагогічної діяльності, на нашу думку, можна пояснити так:

по-перше, невизначеністю самого поняття «кінцевий результат» в освіті;

по-друге, небажанням учених та організаторів освіти заглиблюватись у дослідження проблеми,

виходити за межі загальних декларацій, що ні до чого не зобов'язують;

по-третє, об'єктивними труднощами вироблення, апробації та масштабного застосування названих критеріїв у соціально-педагогічній практиці.

Удосконалення якості освіти на всіх її рівнях у зв'язку з розвитком міжнародного освітнього простору є неможливим без порівняння системи параметрів якості та стандартів освіти. У світовій педагогічній літературі не знаходимо визначення поняття «якість освіти». У доповіді ЮНЕСКО «Про положення в системі освіти у світі» зазначено, що це поняття містить:

- доступ до формальної освіти;
- доступ до вищої освіти;
- рівні можливості громадян в реалізації прав на освіту;
- ресурсне забезпечення;
- можливість вибору свого шляху в системі отримання освіти;
- наявність стандартів навчання і освіти [6].

Кінцевий результат – це ефективність певної діяльності, що характеризується досягненнями результату/цілі професійної діяльності або ступенем наближення до неї. Кінцевий результат (якість та/або продуктивність) визначають за конкретними критеріями, що відображають досягнутий результат діяльності.

Критерій – це ознака, на засадах якої здійснюється оцінювання будь-чого; мірило; умовно прийнята величина, що надає можливість здійснювати вимірювання об'єкта і на основі цього дати йому оцінку.

Результативність навчально-виховного процесу середньої освіти на сучасному її розвитку розглядають за допомогою *експертизи*. *Мету вивчення результативності навчально-виховного процесу* ми переносимо нині на перше місце, тому що дослідження детермінує розв'язання питання про засоби і методи їх досягнення.

Професійна діяльність є пріоритетом сучасності, оскільки це специфічна умова людського існування, відсутність якої свідчить про глибоку природну або соціальну деформацію головних якостей особистості.

Професійну діяльність можна визначити як:

- комплекс дій, спрямованих на закріплення здобутих знань, вмінь та навичок на практиці, що завершується створенням суспільно корисної продукції/продукції, реалізація яких буде корисною не лише для працівника, а й держави;

- пізнавальну активність працівника, його самостійність, працьовитість, дисциплінованість, повагу до оточуючих;

- творчість, культуру діяльності, вміння цінувати час (власний та оточуючих), рахуватися з думками інших, ураховуючи риси підприємливості тощо.

Знання та діяльність взаємопов'язані. Знання є умовою діяльності: під час навчальної діяльності – вони формуються, а під час професійної – вдосконалюються, поглиблюються, конкретизуються, розширюються. **Знання проявляються в діяльності, а також необхідні для цієї ж діяльності.**

Професійна діяльність і зростання професіоналізму аналізують за такими показниками:

1. *Способи підвищення кваліфікації:*

- а) індивідуально-групове навчання у закладах освіти;

- б) професійно-технічний навчальний заклад;

- в) вищий навчальний заклад.

2. *Рівень кваліфікації:*

- а) виконував роботу, що не потребує виробничої кваліфікації;

- б) є спеціалістом середнього або високого рівня;

- в) є вченим за певною спеціалізацією.

3. *Після закінчення вищого навчального закладу пройшов такі ступені навчання:*

- а) короткотермінові курси;

- б) довготермінові курси, стажування;

- в) є активним членом творчого професійного об'єднання;

- г) бере участь в інших формах неперервного навчання.

4. *Ставлення до діяльності:*

- а) творче (раціоналізатор, публікації тощо);

- б) добропорядність (нагороди);

- в) безініціативність;

- г) недобросовісність;

- д) інші показник.

5. *Ставлення випускника до характеру і результатів власної підготовки до професійної діяльності, тобто оцінює їх:*

- а) дуже високо;

- б) достатньо високо;

- в) задовільно;

- г) незадовільно [3].

Суспільство завжди перебуває у русі та вдосконалюється. Освіта віддзеркалює суспільство, постає показником його розвитку і стабільності. Ідеї, задуми, проекти, винаходи та їх реалізація працюють на кінцевий результат – благополуччя і добробут кожної особистості, яка живе у ньому.

Звідки у педагогіці прийшла експертиза? Експертиза як соціальна практика існує відносно давно. Поняття «експертиза» запозичено з кримінальної практики, де експертиза у розгорнутому вигляді охоплює три аспекти:

- 1) *дослідження відповідно до правил соціальної галузі знань;*

- 2) *подання до суду звіту про результати дослідження;*

- 3) *виклад висновків про призначення знайдених досліджуваних ознак.*

Таким чином, окрім досліджуваної справи і дослідників (експертів) передбачена наявність третьої інстанції – суду.

У застосуванні до педагогічної практики така повна експертиза буде необхідною у разі експертизи «особливої», а для більшості необхідно випадків змінити характер експертизи.

Експертиза повинна набути більш «м'якого характеру» і водночас не втратити корисних рис. Таким чином, жорсткий момент оцінювання ми повинні поєднати з тенденцією покращення педагогічної діяльності. Оцінювання залишається і підкреслюється. Учитель повинен відчути, що оцінювання тут має на увазі не натиск і пригнічення, а надання допомоги. *Педагогічна експертиза* – це дослідження педагогічної діяльності індивідуального кожного члена педагогічного колективу. Таке дослідження має на меті за допомогою аналізу та дружньої критики діяльності вчителя надати допомогу і підтримку його діяльності.

Отже, з раніше названих рис експертизи для педагогічної експертизи залишили **першу** і **третю** – проведення *дослідження та виклад результативності*, а **другу** – видозмінили так, щоб ролі експертів і суддів отримали колеги. В окремих випадках експертиза має визначити придатність чи непридатність вчителя до педагогічної діяльності. Назвемо першу рису експертизи – **експертизою звичайною**, другу – **експертизою особливою** [4].

Інновації не лише розширили межі використання відповідних технік експертизи, а й змінили її об'єкт. Замість оцінювання продукту/продукції – *кваліфікація процесуальних моментів чи актів дій*. В експертизі задіяно людську діяльність. Така принципова різниця зміни об'єкта експертизи. Це передбачає і другий

крок – встановлення якості виконання перестало зводитись тільки до оцінювання [1].

Чому ж сьогодні знову гостро постало проблема визначення експертизи? Підставою такого швидкого поширення експертизи є кардинальна зміна уявлень щодо істинності. За останні 20 років відбулася відмова від уявлень, що те чи інше судження або рішення може бути «єдино правильним» або «істиною в останній інстанції». Стає очевидно, що проблеми ніколи не мають єдиного абсолютно правильного вирішення.

Розвиток наукових уявлень щодо специфіки процесів цілепокладання та цілеспрямованої поведінки показав, що у процесах розв'язання задач завжди виникають побічні результати, які за масштабами та значущістю можуть переважати безпосередній результат. Визнано, що кількість побічних результатів залежить від рівня складності чинної системи.

Таким чином, необхідність в експертизі виникає тоді, коли існує розуміння, що проблему можна розв'язати різними способами, кожний з яких може бути правильним. Їх порівняльну ефективність визначають можливістю врахування оцінки максимальної кількості побічних результатів. У цьому контексті експертиза спрямована на порівняльне оцінювання нецільових результатів за всіма компонентами чинної системи. Необхідність в експертизі виникає тоді, коли постає потреба в оцінюванні об'єкта з точки зору тих практик, які не включено у сам об'єкт.

Об'єктами експертизи у педагогіці можуть бути:

- оцінювання якості навчання особистості (знання, вміння та навички);
- технологія навчального або виховного процесів;
- оцінювання професійної діяльності вчителя (особистісні, професійні якості);
- оцінювання діяльності навчального закладу (діяльність кожного структурного підрозділу, стан навчальної та технічної документації і матеріально-технічної бази закладу, проведення випускної компанії, проведення та результативність нарад, зборів, засідань тощо);
- оцінювання якості діяльності керівника навчального закладу (особистісні, професійні, ділові якості);
- експертиза навчального підручника;
- дидактичні дослідження;
- оцінювання особистості, яка навчається (контрольні роботи, іспити, ЗНО);
- оцінювання особистості вихователя, вчителя, педагога, науково-педагогічного працівника, науково-го співробітника;
- побудова навчальних тезаурусів;
- побудова професіограм тих, хто навчається тощо.

Тому для використання експертизи важливими є такі три висновки.

1. Більшість сучасних експертних процедур, зокрема методи їх статистичної обробки, базуються на класичних основах, тобто на принципах кваліфікації певної якості або виконання.

2. Розвиток експертизи як особливого виду діяльності не відмінняє цих засад, а змінює їх функціональне навантаження. Тому логічним є перехід від оцінювання якості до оцінювання виконання за модернізації експертних процедур, де формуються нові прийоми, засоби, що містять більш широкі завдання. Таким чином, експертиза виконання містить експертизу якості продукту/продукції як особливі частини.

3. Необхідно вказати на принципову обмеженість експертизи двох перших логічних типів. Вони втрачають значущість в експериментуванні вже наявних чи вдосконалених проектів (технологій). У зв'язку з цим обмеженням необхідно подолати або розв'язати проблему подальшого перетворення (розвитку) експертизи.

Наведемо приклад експертизи діяльності керівника інноваційного навчального закладу. Робочий день директора ЗНЗ насичений різними справами, частина з яких пов'язана з реалізацією функцій управлінця. Що ж таке управління?

Управління – це планомірний вплив на зміст, структуру і передумови ефективності навчально-виховного процесу з метою теоретичної та практичної підготовки випускників, спеціалістів, які відповідають сучасним вимогам.

Керувати навчально-виховним процесом означає створювати оптимальні зовнішні та внутрішні умови для успішного формування особистості, майбутнього спеціаліста, раціонально використати освітні та виховні можливості навчально-виховного процесу, видів і форм навчальної й виховної діяльності [1].

Для реалізації функцій керівництва розв'язують такі основні завдання:

- підбір, розстановка й оцінювання кадрів, постановка завдань перед виконавцями;
- аналіз та регулювання соціально-психологічного клімату в колективі;
- стимулювання продуктивної діяльності підлеглих та їх саморозвиток;
- створення умов для професійного зростання підлеглих.

Оцінюючи якість діяльності керівника навчального закладу, ми повинні передусім оцінювати:

- якість рис ефективності керівника: *здоров'я та фізична сила; розум і розумова працездатність; тверда воля, активність, енергія, готовність прийняти на себе відповідальність; почуття відповідальності, турбота про загальний інтерес; значне коло загальних знань, умінь розробляти і організовувати спільну діяльність; мистецтво управляти людьми, вміння узгоджувати дії; вміння контролювати; загальна обізнаність; глибока професійна компетентність.*

– стиль керівника: *авторитарний, демократичний, ліберальний.*

– ділові якості керівника: *визначення лідерських якостей, рівень володіння комунікативними якостями; умінь аналізувати і оцінювати відносини в колективі; ставити цілі та досягати їх. стимулювати діяльність підлеглих, розуміти мотиви їх поведінки.*

ставити завдання так, щоб вони розуміли, що від них очікують. попереджувати і вирішувати конфлікти у колективі; уміння будувати ділові відносини з підлеглими відповідно до їх індивідуальних здібностей та ситуацій тощо.

Перевірити якості керівника можна за допомогою тесту, який розробили і запропонували М. Вудкок та Д. Френсіс [5].

У педагогічній науці застосовують також поняття «оцінювання» – комплексна діяльність. Комплексність оцінювання ілюструють такі запитання: «Які цілі оцінювання?», «Які критерії оцінювання?» і «Кого насправді оцінюють?» На них ми дамо відповідь нижче.

Одним зі способів опису оцінювання можуть бути такі поширені відповіді на десять запитань, запропонованих Д. Гопкінзом [4].

1. Як визначити термін «оцінювання»?

Освітнє оцінювання – це систематичний опис об'єктів і/або визначення їхньої цінності чи вартості.

2. Які функції оцінювання?

Освітнє оцінювання виконує чотири функції: а) креативну (вдосконалення); б) підсумкову (вибору і звітності); в) соціополітичну (мотивації та отримання підтримки громадськості); г) адміністративну (виявляти владу).

3. Що і хто є об'єктом оцінювання?

Об'єктом оцінювання може бути будь-хто і будь-що. Типовими об'єктами оцінювання в освітній системі є учні, освітній та адміністративний персонал, навчальні плани, директивні матеріали, програми і заклади освіти.

4. Якою інформацією про об'єкт необхідно володіти?

Потрібно врахувати чотири величини стосовно кожного об'єкта: а) його цілі; б) його стратегія і плани; в) процес впровадження; г) результати і вплив.

5. Які критерії необхідно використовувати для оцінювання?

Для того, щоб визначити цінність або якість освітніх об'єктів, необхідно враховувати такі критерії:

- відповідність конкретним потребам дійсних і потенційних клієнтів;
- відповідність національним ідеям, ідеалам, соціальним цінностям;
- відповідність встановленим стандартам і нормам;
- перевага над альтернативними об'єктами;
- досягнення цілей, що ставляться перед об'єктами. Для оцінювання будь-якого об'єкта необхідно використовувати різні критерії.

6. Кому має слугувати оцінювання?

Оцінювання слугує інформаційним потребам потенційних сторін, зацікавлених в об'єктах оцінювання.

7. Як проходить оцінювання?

Незалежно від методу дослідження, процес оцінювання повинен охоплювати такі види діяльності:

- фокусування на проблемі оцінювання;
- збирання та аналізування емпіричних даних;

– повідомлення учасникам оцінювання про результати. Ці види діяльності проходять в різній послідовності, що можуть повторюватися декілька разів у процесі оцінювання.

8. Які методи дослідження використовувати під час оцінювання?

Оцінювання покликане мобілізувати чимало альтернативних методів, запропонованих біхевіористичними науками. Вони пов'язані з оцінюванням в сферах дослідження і використовувати їх відповідно до природи конкретної проблеми оцінювання. На сучасному етапі розвитку науки не виправдано надавати перевагу одному з методів дослідження.

9. Хто має здійснювати оцінювання?

Оцінювання повинна здійснювати особа чи група осіб, які:

- компетентні в методології дослідження та інших техніках аналізу інформації;
- розуміють соціальний контекст і сутність об'єкта оцінювання;
- вміють підтримувати відносини і співпрацювати з іншими особами і групами осіб, які беруть участь в оцінюванні;
- володіють концептуальною схемою для інтеграції згаданих вище якостей.

10. За якими стандартами необхідно аналізувати оцінювання?

Оцінювання має оптимально поєднувати такі стандарти:

- користь (бути корисним і практичним);
- точність (бути технічно адекватним);
- ймовірність (бути реалістичним і розсудливим);
- відповідність (до закону і моральних норм) [2].

Зупинимося на видах проведення експертиз.

Існує чимало методів експертного оцінювання. Для того, щоб отримати кількісні результати будь-якого явища, можна застосовувати загальнонаукові методи колективної та індивідуальної експертної оцінки. Суть методу полягає у проведенні експертами індуктивно-логічного аналізу проблеми з якісним судженням і формальним обробленням результатів. Отримані результати узагальнюють, а результати експертів приймають як рішення проблеми.

Цей метод відрізняється від експертизи двома особливостями:

- 1) науково обґрунтована організація проведення всіх етапів експертизи;
- 2) застосування кількісних методів щодо організації експертизи як під час оцінювання суджень експертів, так і під час їх оброблення. Розглянемо деякі методи експертиз.

Методи експертних оцінок (МЕО) широко застосовують у процесі прогнозування розвитку певної науки.

На засадах експертного оцінювання встановлюють ступінь узгодженості думок експертів з будь-якого досліджуваного питання та об'єктивність їхніх висновків. МЕО можна ефективно застосовувати тоді,

коли кількісно точно вимірюваним явищам необхідно надати якісне оцінювання.

Проблеми педагогіки пов'язані з соціальними, науково-технічними, психологічними, фізіологічними та іншими проблемами. У такому разі не знайти вченого який би не володів необхідним мінімумом знань у цих галузях наук. Тому методом експертних оцінок можна на достатньому рівні узагальнювати індивідуальні думки з деяких питань.

Достовірність цього методу проведення експертизи – *колективної експертної оцінки (КЕО)*, – залежить від:

- компетентності та ерудиції експертів;
- міри їх ознайомлення з тією галуззю, в якій здійснюється експертиза;
- стажу та їх результатів у сфері проблеми;
- міри аргументованості свого мислення;
- об'єктивного ставлення до проблеми, що розглядається;
- кількості експертів.

У педагогічному середовищі існує ще один метод – *метод групових експертних оцінок (ГЕО)*.

Обґрунтуванню експертних методів присвячено багато праць, математичні основи експертних методів достатньо розроблено, експертний метод є основним методом дослідження у загальній кваліметрії.

Експертні методи використовують можливості людини, дають змогу отримувати оцінювання досліджуваних явищ на основі знань, досвіду.

Розглянемо деякі характеристики експертних методів (*табл. 1*).

Застосування експертних методів розглянуто та обґрунтовано у працях Д. Шмерлінга, Г. Азгальдова, Є. Райхмана та ін.

На сьогодні експертні методи використовують у:

- *плануванні* (під час оцінювання планів розвитку економіки та прогнозування);

- *науці* (для оцінювання ділових якостей спеціалістів);
- *організації наукових досліджень*;
- *техніці* (для прийняття рішення в розв'язанні складних проблем і технічних питань);
- *економіці* (для аналізу фактів зростання виробничих сил);
- оцінюванні *якості продукту/продукції*;
- *системі освіти* (під час складання навчальних планів для вищих, професійних, загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів);
- оцінюванні *якості знань отриманих за результатами навчання, організації профорієнтаційної експертизи*;
- *проведенні педагогічних досліджень*.

Експертні методи застосовують під час вибору критеріїв оцінювання знань, умінь і навичок та якості викладання. Їх використання є доцільним у процесі проведення експертизи навчальної методичної літератури, оцінювання особистості учня, вчителя, науково-педагогічного працівника, студентських і педагогічних колективів, управлінської ланки будь-якого навчального закладу тощо.

Експертні методи охоплюють низку соціологічних питань (рейтинг, самооцінювання) з наступною їх модернізацією у контексті вимог, що висуває до кібернетичних методів дослідження, а саме – алгоритмізація процедури проведення експертизи та можливість застосування сучасних інформаційних технологій. Це належить до методу педагогічного консиліуму, що заснував Ю. Бабанський (*рис. 1*).

Існують такі види методик під час проведення педагогічної експертизи:

- *комісії*;
- *мозкового штурму*;
- *Дельфі*;
- *метод оцінювання*;

Таблиця 1

Характеристики експертних методів

№	Назва методу, зміст	Можливі сфери застосування в педагогіці
1	Індивідуальне експертне оцінювання (бесіда дослідника з експертом, який відповідає на наперед сформульовані питання чи анкети)	Вивчення особистості учня та підготовки вчителя. Рецензування навчальної методичної літератури. Оцінювання знань учнів
2	Морфологічний експертний метод (в об'єкті дослідження виділяють основні структурні елементи і розглядають багатомірні комбінації елементів у одному фіксованому стані)	
3	Оцінювання (рейтинг) (метод побічного спостереження, що складається з вивчення явищ через оцінювання «суддів-спостерігачів»)	Вивчення структури діяльності особистості вчителя та учня
4	Метод самооцінювання (метод досліджуваний об'єктом за шкалою самооцінки своїх здібностей)	Організація морального виховання учнів
5	Метод педагогічного консиліуму (види методів оцінювання та самооцінювання, передбачених колективним обговоренням результатів дослідження)	Діагностика навчальних здібностей учнів
6	Метод групових експертних оцінок (колективне експертне оцінювання, метод Дельфі)	Див. рис. 1

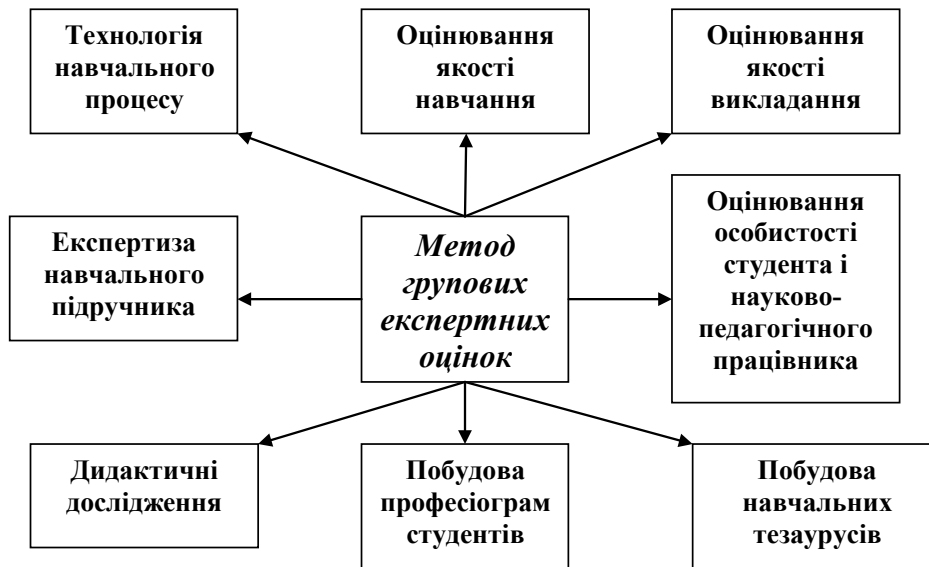

Рис. 1. Сфери застосування методу групових експертних оцінок (ГЕО) в педагогіці

- узагальнених характеристик;
- психолого-педагогічного консиліуму;
- евристичного прогнозування;
- узагальнення незалежних характеристик.

Розглянемо кожний із цих методів.

Метод комісій. Поєднує комплекс індивідуальних думок експертів, серед яких знаходять більш об'єктивну. Експерти працюють у групах, обмінюються думками, але повинні впливати на кінцевий результат.

Метод мозкового штурму. Його також називають методом колективної генеральної думки, суть якого полягає у творчому генеруванні нової думки, аналізі та оцінюванні запропонованої ідеї. Причому експертів можна розділити на дві або більше груп. У кожній з них наявні думки, а потім запропоновані думки генеруються і результатом є одна, що увібрала кращі елементи кожної.

Метод Дельфі. Його характеристикою є анкетування експертів, які не знають думку один одного. Кожний отримує аналіз анонімного опитування і може доповнити власні анкети. Таке опитування здійснюють двічі і, якщо результати співпадають, то опитування завершується. Відсутність спілкування експертів вважають недоліком цього методу.

Метод оцінювання. Оцінювання або метод компетентних суддів, рейтинг (від англ. *rating* – оцінювання, порядок, класифікація) – це дослідницький метод із застосуванням до оцінювання явищ, які вивчають більш компетентні люди. Їхні думки доповнюють і перевіряють одна одну, що об'єктивно характеризують предмет вивчення. Діючі незалежно один від одного два експерти стабільно отримують близькі оцінки або висловлювання, що співпадають і дають підставу вважати, що оцінювання і висловлювання цих експертів є об'єктивними.

Оцінювання можна використати для з'ясування соціального замовлення ЗНЗ, вияву потенціалу педагогічного середовища, перспективності тих або інших організаційних форм і методів соціального партнерства, корисності діагностичних засобів тощо.

Метод узагальнених характеристик. Його здійснюють за попередньо заданою формою, де використовують письмові відгуки/рецензії (характеристики) досліджуваного суб'єкта (дитини, сім'ї, групи, класу тощо). Наприклад, якщо два незалежних експерта стабільно отримують результати, що співпадають або є подібними, а їхні думки співпадають з основною думкою, то можемо передбачити, що таке оцінювання є об'єктивним.

Не співпадаюче або доповнююче оцінювання одне одного свідчать про якість об'єкта, а можливо про приховані відношення, що можуть проявлятися за певних умов (у різних видах діяльності). Ці підходи дають змогу виявити резерви особистості, яка розвивається, підібрати ключі до розв'язання непростих педагогічних ситуацій.

Метод психолого-педагогічного консиліуму. Оцінювання за цим методом доповнює колективний аналіз поразок, загальний пошук заходів, які необхідні для досягнення позитивних результатів у педагогічній діяльності. Психолого-педагогічний консиліум проводять як захід для учителя, психолога, медика або інших зацікавлених осіб з метою здійснення поглибленого аналізу об'єкта, який вивчають. Цей метод передбачає колективне розроблення узгодженого напрямку дій всіма учасниками навчального процесу. Нині часто використовують такий варіант оцінювання. Однак необхідно пам'ятати про похибки за такого оцінювання, адже вчитель, зазвичай краще діагностує інших, ніж себе.

Метод евристичного прогнозування. Цей метод поєднує чітке теоретичне узагальнення компетент-

Таблиця 2

Класифікація видів моніторингу

Основа для класифікації	Вид моніторингу
Масштаб цілей освіти	– Стратегічний; – тактичний; – оперативний
Етап проведення педагогічної діагностики	– Первинний; – проміжковий; – підсумковий
Часова залежність	– Ретроспективний; – випереджувальний; – поточний
Частота процедури	– Разова; – періодична; – систематична
Залучення об'єктів для моніторингу	– Локальний; – вибіркового; – загальний
Організаційні форми моніторингу	– Індивідуальний; – груповий; – фронтальний
Форми об'єкт-суб'єктних відносин	– Зовнішні (соціальні); – взаємоконтроль; – самоконтроль
Використаний інструментарій	– Стандартизований; – нестандартизований

ності експертів з алгоритмом обробки отриманої інформації.

Метод узагальнення незалежних характеристик. За цим методом здійснюють незалежне оцінювання різних людей. Підсумком є аналіз і синтез різних характеристик, у ході яких відкидаються несуттєві та випадкові протиріччя. Цей метод вважають успішним.

Моніторинг якості освіти також є одним із методів проведення експертизи.

Поняття «моніторинг» (від латин. *monitor* – монітор) – це той, який контролює (спостерігає) з метою прогнозу і охорони. Поняття «моніторинг якості освіти» є новим для вітчизняної педагогіки. Його виникнення пов'язано з реформуванням системи освіти в Україні та за її межами, проникненням ринкових відносин у галузь освіти, а також тими протиріччями, які виникли на межі освітніх послуг. Важливість соціального захисту споживача освітніми послугами диктує необхідність державного контролю за якістю освіти. Необхідно виділити основні компоненти моніторингу:

- систематична і регулярна процедура збору експертизи та оцінювання якості освітніх послуг з метою їх розвитку, своєчасного передбачення критичних ситуацій;

- відносно самостійна ланка в управлінській діяльності, що забезпечує виявлення та оцінювання проведених дій;

- можливість правильно оцінити ступінь, спрямованість і причини відхилень.

Моніторинг базується на *стандартах, еталонах та нормуванні*. Нормування – це одна з важливих умов моніторингу, оскільки з еталоном порівнюють фактичні матеріали. За допомогою моніторингу відстежують та корегують досягнення мети діяльності інноваційного навчального закладу. Для підвищення якості освіти зазвичай необхідні нововведення, інноваційні процеси. Для здійснення моніторингу необхідна наявність *апарату моніторингу*, тобто окремі особи (експерти, менеджери освіти) або колективний орган, який буде здійснювати моніторинг. У таблиці 2 наведено класифікацію видів моніторингу:

Моніторинг якості також можуть здійснювати експертні комісії з атестації, ліцензування та акредитації інноваційних та інших навчальних закладів,

педагогічних і керівних кадрів освіти. У моніторингу як психолого-педагогічному дослідженні застосовують загальнонаукові методи, серед яких: *аналіз, синтез, гіпотетичний і системний методи, узагальнення, спостереження, опитування, бесіди, інтерв'ю, експертне оцінювання* тощо.

За допомогою моніторингу відслідковують:

- науково-дослідницьку діяльність (оволодіння ліцеїстами знаннями, вміннями та навичками наукової діяльності);

- культурно-світську діяльність, спрямовану на соціалізацію особистості, реалізацію та самореалізацію її духовних, культурних потреб;

- визначення її духовності, креативності як результату [1].

Існує також інша документація. Для здійснення моніторингу якості креативної освіти використовують протоколи, назва яких відповідає виду та підвиду моніторингу. Наведемо приклад.

Протокол № __

психолого-педагогічного моніторингу

«Вербальне та математичне оцінювання умов навчально-виховного процесу»

Учитель клас дата 20.....р.

Тема навчального заняття

Пізнавальний аспект

Розвивальний аспект

Виховний аспект

Об'єкт дослідження: особистість ліцеїста

Предмет дослідження: умови навчально-дослідницької діяльності ліцеїстів.

№	Організаційні умови	Оцінювання	Умови розвитку мотивів	Оцінювання	Умови розвитку психіки	Оцінювання	Умови розумового розвитку	Оцінювання
1	Привітання і мова вчителя		Умови психологічної підтримки ліцеїстів		Умови концентрації уваги ліцеїстів		Рівень науковості	
2	Увага вчителя до зовнішнього вигляду ліцеїстів		Автономність і умови діяльності в колективі ліцеїстів		Умови переключення уваги		Осмилення знань	
3	Увага вчителя до пози ліцеїста		Умови вияву внутрішніх потреб ліцеїстів		Умови розвитку і розподілу обсягу уваги		Систематизація знань	
4	Увага вчителя до санітарно-гігієнічних умов		Умови вільного вибору змісту, індивідуальних видів діяльності		Умови розвитку готовності пам'яті до запам'ятовування		Питома вага частково-пошукового та дослідницького методу навчання	
5	Увага вчителя до пунктуації ліцеїстів		Змістовність та організація взаємодії в системі «ліцеїст-учитель», «ліцеїст-ліцеїст»		Умови розвитку обсягу пам'яті		Умови аналізу і синтезу	
6	Організація уваги ліцеїстів		Умови пошуку способу рішення проблем, завдань		Умови розвитку довготривалої пам'яті		Умови порівняння	
7	Підготовка робочих місць ліцеїстів		Умови формування навичок навчальної роботи		Умови розвитку точності пам'яті		Умови абстрагування	
8	Тактовність вчителя		Ситуації показу внутрішньої гармонії чи протиріччя в змісті		Умови розвитку уяви і фантазії		Умови узагальнення	
9	Зовнішній вигляд учителя		Ситуації умов переходу до більш складних завдань		Умови розвитку емоцій і почуттів		Умови класифікації і систематизації	
10	Використання ТЗН на уроці		Соціальна значущість проблем, завдань		Умови розвитку волі		Умови формування і формулювання понять	
	У балах							
	У %							
Загальна оцінка (ЗО) креативності ліцеїста (КЛ) ЗО (кл) =								

Примітка: На зворотному боці протоколу вчителі фіксують результати спостереження, роблять висновки та записують рекомендації.

**Протокол № __
Психолого-педагогічного моніторингу на уроці**

«Вербальне та математичне оцінювання творчих здібностей (креативності) ліцеїста»

Учитель клас дата 20.....р.

Тема навчального заняття

Пізнавальний аспект

Розвивальний аспект

Виховний аспект

Об'єкт дослідження: особистість ліцеїста

Предмет дослідження: умови навчально-дослідницької діяльності ліцеїстів.

№	Фонд знань та умінь	Оцінювання	Рівень розвитку психіки	Оцінювання	Рівень розвитку мовлення	Оцінювання	Рівень володіння прийомами творчої діяльності як дослідження	Оцінювання
1	Правильність		Концентрація і стійкість уваги		Аналіз		Зіркість у пошуках проблем і формулюванні теми	
2	Повнота		Переключення уваги		Синтез		Огляд літератури	
3	Глибина		Розподіл уваги		Порівняння		Визначення об'єкта та предмета	
4	Усвідомленість		Обсяг уваги		Узагальнення і виділення головного		Розробка мети та завдання	
5	Систематичність		Готовність пам'яті до запам'ятовування		Абстрагування		Формулювання і переформулювання гіпотез	
6	Системність		Обсяг пам'яті		Швидкість		Розробка програм та планів	
7	Гнучкість		Точність пам'яті		Гнучкість		Експериментування	
8	Рухомість		Довготривалість пам'яті		Стратегічність		Моделювання	
9	Міцність		Готовність пам'яті до відтворення		Ризикованість		Аналіз і узагальнення результатів	
10	Дієвість		Сила уяви і фантазії		Оригінальність		Обговорення результатів	
11	Узагальненість		Емоційність		Широта		Звітування про результати	
12	Широта		Вольові якості		Рефлексивність		Пропагування	
	У балах							
	У %							
Загальна оцінка (ЗО) креативності Ліцеїста (КЛ) ЗО (кл) =								

Моніторинг здійснюють за 4-бальною шкалою (0, 1, 2, 3). Для визначення загальної оцінки отримані бали додають та виводять на рівень якості діяльності об'єкта, умов навчально-виховного процесу тощо.

Ці протоколи можуть використовувати також і для спостережень. Моніторинг можуть здійснювати щомісяця. Його результати оцінюють у відсотках:

85–90 % – *високий*;

75–85 % – *середній*;

до 75 % – *низький* [7].

Таким чином, отримані результати є достовірними та свідчать про позитивні зрушення в наявній системі управління.

Використані літературні джерела

1. Алексєєв Н. Г. Принципи і критерії експертизи освіти [текст] / Н. Г. Алексєєв // Шкільні технології. – 2000. – № 2. – С. 220.

2. Бєляєв М. Ф. До проблеми педагогічної експертизи [текст] / М. Ф. Бєляєв. – Іркутськ. – 1925. – 15 с.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене [текст] / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.

4. Дейвід Гопкінз. Оцінювання для розвитку школи [текст] : пер. з англ. Г. Вець / Дейвід Гопкінз. – Львів : Літопис, 2003. – 256 с.

5. Федорова Н. Ф. Науково-методичне забезпечення педагогічних інновацій у навчально-виховному процесі при навчанні обдарованих [текст] : навч.-метод. посіб. / Н. Ф. Федорова. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2011. – 122 с.

6. Азгальдов Г. Г. Теорія і практика оцінки якості товарів (основи кваліметрії) [текст] / Г. Г. Азгальдов. – М., 1982.

7. Сологуб А. І. Моніторинг якості креативної освіти ліцеїстів [текст] / А. І. Сологуб // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992–2002 : зб. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Ч. І. – Харків : ОВС, 2002.